

Spreektekst 9 december 2021 prof. dr. Raymond Gradus

Lezing Nieuwspoort: tien jaar financieel toezicht: terugblik en hoe nu verder

Sheet 1 & 2: Er zijn vandaag vijf onderdelen die ik graag met u wil bespreken:

Onderdeel I Nieuwe staatkundige structuur

Onderdeel II Bevindingen tot 2020

Onderdeel III Gevolgen coronacrisis

Onderdeel IV Effectiviteit financieel toezicht

Onderdeel V Hoe kan het worden verbeterd?

Onderdeel I **Nieuwe staatkundige structuur**

Sheet 3: In onderdeel I ga ik op de nieuwe staatkundige structuur. Op 10 oktober 2010 wordt het land Nederlandse Antillen opgeheven. Curaçao en St. Maarten worden autonome landen binnen ons Koninkrijk. Bonaire, Sint Eustatius en Saba worden openbare lichamen, bijzondere gemeenten van Nederland. Met op deze sheet de vlaggen van Curaçao, Sint Maarten, Aruba, Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Aruba is al sinds 1986 een autonoom land binnen ons Koninkrijk.

Over het toezicht op de openbare lichamen, dat ook een wat andere systematiek kent, heb ik ook al vaak gesproken en daarover bestaat minder discussie ook omdat dit toezicht in principe reeds bestond voor gemeenten. Omwille van de tijd beperk ik me daarom met name tot de landen Curaçao en Sint Maarten en dus de Rijkswet financieel toezicht (Rft).

Sheet 4:

- Een korte terugblik op 10 oktober 2010. Na de eerste gesprekken in 2006, volgt op 10 oktober 2010 de ontmanteling van de Nederlandse Antillen. De schulden van de Nederlandse Antillen waren op dat moment enorm; in 2008 bedroeg de schuld ANG 5,8 miljard.
- Overeengekomen wordt dat in het proces naar de nieuwe staatkundige verhoudingen het gezamenlijk uitgangspunt een gezonde financiële startpositie is. Afgesproken werd dat Nederland een oplossing zou bieden voor de schuldenproblematiek van de Nederlandse Antillen.
- Begin november 2008 heeft de werkgroep Verdeling schuldtitels haar eindrapport opgeleverd. Op basis van de toen meest actueel berekende schuldpositie (van augustus 2008), zou Nederland in totaal voor een bedrag van ANG 3,4 miljard aan uitstaande schuldtitels (inclusief financiering van de rentelasten op de schuld per ultimo 2005) overnemen.
- De totale omvang van de sanering van de hoofdsommen van de schuldtitels kan vastgesteld worden op ANG 3,4 miljard (dit is inclusief de schuld die kan worden toegerekend aan de BES). Dit bedrag is exclusief de door Nederland te betalen rentelasten over de overgenomen schuldtitels. De rentelasten bedragen ANG 0,3 miljard. Totaal is er dus ANG 3,7 miljard gesaneerd.

Sheet 5:

- De restschuld werd omgezet in obligatieleningen in de vorm van bulletleningen, waarbij de aflossing in één keer op de datum van afloop van de lening geschiedt.¹ De eerste leningen voor Curaçao en Sint Maarten vervielen in 2020. Elke vijf jaar na 2020 vervalt een lening. Bij de eerste aflossingen, in 2020, zijn de leningen omgezet in sinking bonds, die als voordeel kennen een jaarlijkse aflossing.² Voor de meerjarige afspraken die de komende tijd ook in kader van de zogenoemde coronaleningen gemaakt moeten worden, is van belang te weten dat in 2025 een lening van ANG 140 miljoen voor Curaçao en ANG 73,5 miljoen voor Sint Maarten moet worden afgelost.

Sheet 6:

- Op 10 oktober 2010 is tevens geregeld via een op consensus gebaseerde rijkswet het onafhankelijk financieel toezicht door het College financieel toezicht (Cft). Daarmee is het Cft Curaçao en Sint Maarten een feit en werd een college samengesteld met leden namens Curaçao, Sint Maarten en Nederland en een voorzitter namens het Koninkrijk.
- De Rft is opgebouwd langs de lijn van het begrotings –en verantwoordingsproces. De kern van de wet wordt gevormd door de centrale begrotingsnorm zoals vervat in artikel 15 van de Rft. Deze houdt in dat zowel de gewone dienst als de kapitaaldienst in evenwicht moeten zijn. Voor de kapitaaldienst mogen de landen leningen aangaan. De grens wordt hier bepaald door de rentelastnorm.³
- Belangrijk is ook dat artikel 15 van de Rft voorschrijft dat de begroting volledig is, toereikend is toegelicht en voldoet aan de criteria van ordelijkheid en controleerbaarheid. Het Cft gaat dus na in hoeverre de begroting voldoet aan de centrale norm van het begrotingsevenwicht en betreft daarbij nadrukkelijk ook aspecten van volledigheid en controleerbaarheid. Inherent aan de norm van een sluitende begroting is ook dat de landen hun tekorten zo snel mogelijk moeten compenseren met overschotten op de gewone dienst.
- De wet bevat een uitzonderingsgrond op basis waarvan van deze centrale begrotingsnorm mag worden afgeweken, namelijk artikel 25 van de Rft. Als er sprake is van buitengewone omstandigheden dan kan de Rijksministerraad (RMR) besluiten tot toepassing van artikel 25 van de Rft. Het Cft heeft daar in beginsel geen eigenstandige rol in, maar is tot op heden wel altijd door de RMR verzocht om advies.

---

¹ Zie 'Is het financieel toezicht voldoende effectief?' bijdrage prof. dr. Raymond Gradus in: J. van den Berg en R. Zwart (red.), Koninkrijk op eieren: Reflecties op 10 jaar 10-10-10, ADCarrië: Alphen aan den Rijn, blz. 113-117.

² De leningen, waarvan de looptijd in 2020 eindigde, voor Curaçao ANG 100 miljoen en Sint Maarten ANG 50 miljoen, zijn gefinancierd met leningen bij Nederland. De leningen zijn omgezet in sinking bonds met een looptijd van 15 jaar. In 2023 vinden de eerste aflossingen plaats. Met daarbij de kanttekening dat het voor Curaçao gaat om de herfinanciering van ANG 82 miljoen (in 2010 gefinancierd door de lopende inschrijving van Nederland). In 2010 is het overige deel van ANG 18 miljoen lokaal gefinancierd. Dit deel van de lening is in 2020 gefinancierd met liquiditeitssteun.

³ De Rft definieert de rentelastnorm als de rentelast die overeenkomt met 5 procent van de gemiddelde gerealiseerde gezamenlijke inkomsten van de collectieve sector van een land, over de drie jaren voorafgaand aan het jaar waarin de begroting is of wordt ingediend.

Onderdeel II **Bevindingen tot 2020**

Sheet 7: In onderdeel II benoem ik de voornaamste bevindingen met betrekking tot de landen tot het jaar 2020. Ook Aruba komt hierbij aan de orde. Overigens bestaat er in Aruba pas financieel toezicht sinds 2015.

Sheet 8:

- Curaçao: De economie is in de periode 2010 – 2019 gemiddeld gekrompen met 1 procent. De laatste tien jaar is de economische ontwikkeling bepaald door afnemende activiteit bij de olieraffinaderij en de internationale dienstverlening. Dit werd slechts ten dele gecompenseerd door een toename van het toerisme.
- Sint Maarten: Van 2010 t/m 2016 is de gemiddelde jaarlijks economische groei van een ½ tot 1 procent. In september 2017 wordt Sint Maarten getroffen door de orkanen Irma en Maria. Dit leidde tot een cumulatieve economische krimp van 18 procent in 2017 en 2018. In 2019 was er een sterk herstel, dat de veerkracht van de economie van Sint Maarten toonde. Op basis van het potentiële groeivermogen en het aantrekkende toerisme en het opstarten van grote investeringsprojecten (ziekenhuis, vliegveld) mag in de komende jaren een sterk herstel van de economie worden verwacht.
- Aruba: In de periode 2010 – 2019 is de economie met bijna 1 procent per jaar gegroeid.

Sheet 9:

- Curaçao: Curaçao heeft na 2010 overschotten in de periode 2013-2016 en in andere jaren tekorten op de gewone dienst. In 2015 en 2016 zijn de overschotten in belangrijke mate gerealiseerd met incidentele baten. Structurele maatregelen bleven uit.
- Sint Maarten: In 2014 heeft Sint Maarten een tekort van 1 procent van het bruto binnenlands product (bbp). In 2016, na de aanwijzing in 2015, heeft Sint Maarten nog steeds een tekort. Vanaf 2017 zijn er grote tekorten in verband met de orkanen in 2017. In 2019 is het tekort op de gewone dienst afgenomen tot ANG 31 miljoen.
- Aruba: Na 2014 neemt het tekort op de gewone dienst af. In de periode 2010 – 2019 heeft Aruba alleen in 2019 een (bescheiden) overschot op de gewone dienst.

Sheet 10:

- Curaçao: De overheidsschuld neemt in de periode 2010-2019 toe met ANG 960 miljoen. Daarmee is de schuld in deze periode met 50 procent gestegen. De langlopende schulden nemen toe met ANG 600 miljoen, waarvan het overgrote deel bestemd is voor investeringen in het nieuwe ziekenhuis (ANG 434 miljoen).⁴ De kortlopende schulden nemen toe met ANG 360 miljoen, waarvan ANG 330 miljoen aan het Algemeen Pensioenfonds Curaçao en de Sociale Verzekeringsbank Curaçao.
- Sint Maarten: De overheidsschuld van Sint Maarten stijgt in de periode 2010-2019 met ANG 310 miljoen, ook een stijging van ongeveer 50 procent. Het bedrag aan langlopende leningen (inclusief voorzieningen) is toegenomen met ANG 250 miljoen, waarvan ANG 120 miljoen aan investeringen en in de periode 2017-2019 ANG 130

---

⁴ Er zijn daarvoor twee leningen aangetrokken: (1) een bulletlening van ANG 247 miljoen met looptijd 2014-2044 tegen 2,45% interest; (2) een sinking bond van ANG 267 miljoen waarvan 187 miljoen voor het ziekenhuis. De looptijd is 2015-2045, de interest 1,6% en een jaarlijkse aflossing van ANG 8,18 miljoen.

miljoen aan liquiditeitssteun als gevolg van de orkanen in 2017. De kortlopende schulden zijn toegenomen met ANG 60 miljoen.

- Aruba: Het tempo van groei van de nominale schuld neemt na 2014 af.

Sheet 11:

- Uit het voorafgaande volgt de volgende samenvatting:
- Aan de centrale begrotingsnorm is slechts in een beperkt aantal jaren voldaan. Curaçao is er wat beter in geslaagd dan Sint Maarten door in 2013 tot en met 2016 overschotten te hebben op de begroting. Maar bij beide landen zien we oplopende schulden door kapitaalleningen en betalingsachterstanden.
- Het instrument van de aanwijzing is een ultimatum remedium, en sinds 2010 is dit drie keer aan de orde geweest: in 2012 voor Curaçao, in 2015 voor Sint Maarten en in 2019 opnieuw voor Curaçao. Niet toevalligerwijs werden deze momenten voorafgegaan door jaren dat de gewone dienst niet in evenwicht was.
- Jaarrekeningen zijn te laat en niet op orde; goedkeurende verklaringen ontbreken, landen zijn niet altijd in staat de juiste informatie te verschaffen en de jaarrekeningen van overheidsentiteiten zijn niet altijd tijdig. Sint Maarten is er tot op heden nog niet in geslaagd tijdig een begroting in te dienen.
- De landen kennen een groot aantal regeringen sinds 10.10.10. Dit bemoeilijkt het doorvoeren van hervormingen in belangrijke mate. Daar komt bij dat er in de landen sprake is verschillende economische ontwikkeling en van onvoldoende financieel beheer. We zien dan ook dat de landen beperkt in staat zijn gebleken om overschotten te creëren en daarmee tekorten op de gewone dienst te compenseren.
- De rentelastnorm is opgenomen in de Rft met als doel te bewerkstelligen een zekere begrenzing voor de schulden te hebben.⁵ Als gevolg van de steeds lagere rente sinds 2010 heeft de rentelastnorm echter nooit als goede rem gediend voor de schulden van de landen.

Onderdeel III **Gevolgen coronacrisis**

Sheet 12:

- We komen nu aan bij onderdeel III. In 2020 verandert de wereld volledig als gevolg van de coronapandemie. Ook voor Curaçao en Sint Maarten is de impact van de crisis enorm.

Sheet 13:

- Als gevolg van de coronacrisis zijn de landen afhankelijk van liquiditeitssteun. Loonsteun vormt hier een belangrijk onderdeel van. Artikel 25 van de Rft was in 2020 en in 2021 van toepassing.
- Het Cft adviseert de RMR over de liquiditeitssteun.
- In 2020 en 2021 is totaal aan de volgende bedragen steun verleend (in de vorm van leningen tegen 0 procent in principe aflopend in april 2022):
  - Aruba: AWG 904 miljoen

---

⁵ De rentelastnorm bepaalt dat de jaarlijkse uitgaven aan rente door een collectieve sector als geheel niet meer mogen bedragen dan 5 procent van de over drie voorafgaande jaren gemiddeld gerealiseerde inkomsten in die collectieve sector. Op deze wijze hebben de landen alle belang bij de beheersing van de rentelasten in de eigen collectieve sector. Het totaal van rentelasten mag daarbij niet boven de afgesproken limiet van 5 procent uitkomen.

- Curaçao: ANG 911 miljoen
- Sint Maarten: ANG 292 miljoen
- In 2021 is verder door Nederland aan Curaçao een lening van ANG 170 miljoen verstrekt in verband met de afwikkeling van de Girobank.
- De liquiditeitssteun is verstrekt in de vorm van leningen, die in april 2022 zullen aflopen. In lijn met afspraken in de RMR daarover, is het van belang dat op korte termijn afspraken worden gemaakt over de wijze waarop met het aflopen van de leningen zal worden omgegaan.

Sheet 14:

- Het IMF verwacht dat de economieën van Aruba, Sint Maarten en Curaçao zich de komende jaren zullen herstellen. Volgens de meest recente ramingen (30 november jl.⁶) verwacht het IMF voor volgend jaar voor Sint Maarten een groei in de dubbele cijfers van 12 procent, voor Aruba dit jaar 13 en volgend jaar 7,5 procent en voor Curaçao een groei van 2 dit jaar en 7 procent volgend jaar.⁷
- Het IMF verwacht voor Curaçao vanaf 2026 een structurele economische groei van 1%. Het zou mogelijk moeten zijn om tot hogere groei voor Curaçao te komen. Ik kom daar zo dadelijk op terug.
- Na 2024 ligt voor Sint Maarten de economische groei hoger, dan in de andere twee landen. De verwachting is dat de afronding van de herstelwerkzaamheden aan de luchthaven een positieve invloed zal hebben op de economische groei. Naar verwachting worden de werkzaamheden in augustus 2023 afgerond.
- Het IMF verwacht dat de landen baat zullen hebben bij de hervormingen die zijn opgenomen in de Landspakketten. Voor Aruba houdt het IMF er rekening mee dat de hervormingen leiden tot een jaarlijkse extra groei op middellange termijn van ½ procent.

Sheet 15:

- De schuldquote zal voor Aruba dit jaar pieken op 117 procent van het bbp, om vervolgens te dalen en in 2026 lager te zijn dan 100 procent van het bbp. De schuldquotes van Sint Maarten zijn met een piek van circa 70 procent bbp en van Curaçao met circa 95 procent zijn gunstiger die dan van Aruba.
- Het IMF gaat uit van een daling tot 63 procent BBP in 2025 voor Sint Maarten en een daling tot 77 procent voor Curaçao.

Sheet 16:

- Ik zou meer ambities aan de dag willen leggen om de schuldquote naar beneden te brengen. Dit kan door: (1) minder hoge tekorten of zoals u wilt het op orde brengen van de begroting; (2) meer economische groei.
- Het IMF gaat ervan uit dat de begrotingen van Sint Maarten tot 2026 en van Curaçao tot 2024 nog tekorten op de gewone dienst zullen hebben. Dit zou betekenen dat Sint Maarten tot en met 2025 afhankelijk zal zijn van Nederlandse liquiditeitssteun.

⁶ Zie hiervoor <file:///C:/Users/Gebbruiker/Documents/imf.20211130%20-%20Cura%C3%A7ao%20and%20Sint%20Maarten%20Staff%20Concluding%20Statement%20of%20an%20IMF%20Staff%20Visit.pdf>.

⁷ Omdat de volledige novemberramingen sinds 8-12 beschikbaar zijn, is voor de figuren uitgegaan van de economische groeiprojecties van het IMF voor Aruba van oktober 2021 en voor Curaçao en Sint Maarten van augustus 2021.

- Mijn insteek zou zijn: al in 2023 moet voor beide landen een sluitende gewone dienst mogelijk zijn, zodat de lopende uitgaven door lopende inkomsten gedekt worden.
- Vanaf 2024 zouden overschotten mogelijk moeten zijn zodat ook de leningen waar ik eerder over sprak afgelost kunnen worden.
- Daarbij is het nodig zoals het rapport van de commissie Van Lennep uit 1996 al aangaf dat naast het begrotingsbeleid het bredere economische beleid centraal dient te staan.⁸ Ook in een visie van de coalitiepartijen over het te vormen kabinet werd eind april aan dit rapport gerefereerd.
- Verder beveelt Van Lennep aan dat het begrotingsbeleid gericht moet zijn op de stabilisatie van de overheidsschuld. Dit betekende dat zo snel als mogelijk de Nederlandse Antillen een begrotingsevenwicht moesten krijgen (uitzonderlijke schokken daargelaten). Hij was daarmee overigens strikter dan de Rft, omdat overschotten op de gewone dienst noodzakelijk zijn om kapitaaluitgaven te financieren.

Onderdeel IV **Effectiviteit financieel toezicht**

Sheet 17: In onderdeel IV neem ik u mee in de vraag die we natuurlijk vaak horen: Wat is de effectiviteit van het toezicht?

Sheet 18:

- Een effectief financieel toezicht dient zo veel als mogelijk een nieuwe schuldenopbouw te voorkomen.
- In dat verband is het interessant om te kijken naar de schuldontwikkeling per capita. Daarbij is rekening gehouden met geldontwaarding. Uit dit verloop is het volgende te concluderen:
  - In de periode 2010-2019 zijn de schulden van Sint Maarten per hoofd licht gestegen (ondanks de orkanen in 2017), maar in Curaçao was er sprake van een stijging van bijna 20 procent.
  - Ondanks de omvangrijke liquiditeitssteun in 2020 en 2021, is de schuld per hoofd van de bevolking voor beide landen nog aanzienlijk onder het niveau van de Nederlands Antillen in 2008 dus voor de schuldsanering.

Sheet 19:

- Als we spreken over de effectiviteit van het toezicht is het van belang stil te staan bij de andere factoren die van invloed zijn op de overheidsfinanciën en ook op de werking en de effectiviteit van het financieel toezicht. Om te beginnen de landen zijn autonoom; de landen zijn zelf verantwoordelijk voor hun financiële huishouding; het Cft gaat in uitgangspunt niet over beleidskeuzes.
- Daar komt bij dat de landen nog relatief jonge democratieën zijn, gekenmerkt door een beperkte bestuurskracht. Daarbij ontbreekt het vaak aan een lange termijnvisie over houdbare overheidsfinanciën. Het gaat niet alleen om de centrale norm maar ook om de andere liggende keuzen. En dan is er ook nog het kader van de Rft opgesteld op basis van consensus en zeker niet op alle gebieden toegesneden op de uitvoering van onze taak vandaag de dag.

---

⁸ Rapport Schuld of Toekomst? (Tripartiete commissie o.l.v. Van Lennep, 1996)

Sheet 20:

- Terugblikkend ben ik ervan overtuigd dat het financieel toezicht geen wondermiddel is, maar wel een belangrijke factor in het bereiken van gezonde duurzame overheidsfinanciën op de eilanden.
- We komen van ver. De situatie voor 10.10.10 was zorgwekkend. Sindsdien zijn er belangrijke stappen gezet, mede dankzij het financieel toezicht. Zo waren er geen uitvoeringsrapportages, werd er amper gerapporteerd aan de Staten en was er gebrekkige transparantie. Inmiddels rapporteren de landen op tijd en vier keer per jaar aan het Cft. Deze rapportages gaan nu ook standaard naar de Staten, en dat is belangrijk. Zo kunnen ook zij hun controlerende rol invullen.
- Het financieel toezicht heeft bijgedragen aan de begrotingsdiscipline en aan het vergroten van het bewustzijn (de awareness).
- Met name Curaçao slaagt er inmiddels over het algemeen goed in de wettelijke termijnen voor aanlevering van de begroting en de uitvoeringsrapportages te handhaven.
- Ook binnen de bevolking van de eilanden is er een nog steeds groeiend besef van het belang van houdbare overheidsfinanciën. Omdat al onze adviezen op onze website worden gepubliceerd, wordt het maatschappelijk debat bevorderd. Lastige onderwerpen worden beter bespreekbaar en de aandacht voor gezonde overheidsfinanciën neemt toe. De lezingen van het Cft op de eilanden kunnen altijd op een ruime belangstelling rekenen.
- Wat betreft het (economisch) effect van toezicht, dit is moeilijk te duiden, omdat we situatie zonder niet kennen. Voor Aruba weten we dat de spread (d.i. het verschil tussen de leen- en de spaarrente) is sinds de instelling van toezicht is gegaan van de hoogste spread van de Caribische regio naar de laagste spread, zo geeft een analyse van het Economisch Bureau Amsterdam aan.⁹
- Maar we zijn er zeker nog niet.
- Gebaseerd op de ervaring die het Cft de afgelopen tien jaar heeft opgedaan, bepleiten wij een aanpassing van ons instrumentarium, de Rft. Dit zou een goede bijdrage kunnen leveren aan het vergroten van de effectiviteit van het toezicht. In het volgende onderdeel komen we hierover te spreken.

Onderdeel V **Hoe kan het worden verbeterd?**

Sheet 21: Onderdeel V starten we met deze foto waarop het monument op Curaçao staat dat de verbondenheid en autonomie van de zes eilanden in het verband van de voormalige Nederlandse Antillen symboliseert.

Sheet 22:

- Eén van de grootste problemen binnen de landen is het financieel beheer dat niet op orde is. Zoals eerder gezegd, de jaarrekeningen zijn te laat, landen zijn niet altijd in staat de juiste informatie te verschaffen en de jaarrekeningen van overheidsentiteiten zijn vaak niet tijdig.
- Door de evaluatiecommissie is in 2015 benadrukt dat een goed financieel beheer een noodzakelijke voorwaarde is voor een ordentelijk begrotingsproces. Het financieel beheer is echter geen zelfstandige norm. Gezien het grote belang van een ordentelijk

---

⁹ Koert van Buiren, Matthijs Gerritsen: Kleine eilanden, Grote uitdagingen, mei 2020

financieel beheer, en het permanente achterblijven van het financieel beheer, is het Cft van mening dat de introductie van normen die zien op onderwerpen van financieel beheer bijdragen aan de effectiviteit van toezicht. Tenminste zou daarom moeten worden voorgeschreven (ofwel in de wet ofwel in een beleidsregel) dat de landen binnen een bepaalde termijn komen tot een goedkeurende accountantsverklaring. Het wettelijk verankeren van een financieel beheer norm zou meer recht doen aan het grote belang ervan.

- Informatie is cruciaal voor zowel de landen (om te komen tot een realistische begroting) als voor het Cft (om zijn taken goed te kunnen uitoefenen). Deze informatie kan niet worden afgedwongen. Met name ten aanzien van de overheidsentiteiten is dat een probleem. De landen en het Cft ontvangen de jaarrekeningen te laat of niet. Dit beperkt het inzicht in de risico's voor de begroting. Er zou een afdwingbare informatieplicht in de wet moeten komen.
- Eerder constateerde ik al dat de rentelastnorm niet werkt. Daarom bepleit het Cft de introductie van een schuldquote gerelateerde norm in de Rft. Dit vormt een betere begrenzing voor de schuld van de landen. Het IMF adviseert de landen zich te richten op een lange termijn schuldquote van 40 á 50 procent van het bbp.
- Het is noodzakelijk dat de landen komen tot overschotten om tekorten te compenseren en om te komen tot een aflossing van de leningen maar dit zit al in de bestaande Rft.

Sheet 23:

- Investerings zijn een noodzakelijke motor voor de economie. Het structurele niveau van overheidsinvesteringen moet omhoog.
- De Rft biedt de mogelijkheid voor de lopende inschrijving voor de kapitaalinvesteringen. En dat biedt goede mogelijkheden voor de landen; de rentelasten zijn in vergelijkbaar met andere Caribische landen heel laag.
- Met de bril van vandaag zou ik drie zaken willen benoemen:
  1. Zolang de landen niet aan de normen voldoen, kan niet op basis van de Rft (de lopende inschrijving) worden geleend. Gelet op het belang van investeringen voor de economie, zou vooruitlopend op het bereiken van de sluitende gewone dienst in 2023 kunnen worden verkend of mogelijk in 2022 weer geleend kan worden op basis van de Rft.
  2. Leningen moeten de vorm krijgen van sinking bonds om te voorkomen dat problemen naar de toekomst worden verschoven.
  3. De Rft zou een helder toetsingskader voor lenen moeten bevatten waar de nadruk ligt op het goed motiveren door de landen waarom een bepaalde lening noodzakelijk zou zijn of waar de samenhang met de hervormingen zit.

Sheet 24:

- Ik kom nu bij hervormingen: de tussen landen en Nederland afgesproken hervormingen zijn noodzakelijk voor een impuls van de economische groei. Deze moeten leiden tot hogere productiviteit en een daling van de werkloosheid. De arbeidsmarkt is te rigide en jongeren krijgen onvoldoende kansen. Ook het ondernemerschap moet worden bevorderd en het ondernemingsklimaat hervormd door optimalisering van het vergunningstelsel, de verlaging costs-of-doing business en het verminderen van red tape. Indicatief heeft het IMF aangegeven dat

de jaarlijkse economische groei met 0,5 procent stijgt, indien een samenhangend pakket aan hervormingen plaatsvindt zoals aangegeven in Landspakket.

- De gesprekken over de vormgeving van het COHO volgt het Cft vanzelfsprekend met grote belangstelling.
- Het is nu zaak dat de afgesproken Landspakketten nader worden geconcretiseerd en met een gedegen budgettaire uitwerking in de begrotingen komen.
- Er liggen dus enorme kansen: landen grijp deze! Nederland biedt de mogelijkheid om hervormingen door te voeren met financiële maar ook technische steun vanuit Nederland.

Sheet 25:

- Ter afsluiting de volgende conclusies:
  - Financieel beheer en begrotingsbeheer voor coronacrisis niet op orde.
  - Coronacrisis heeft onderliggende problemen verder geaccentueerd.
  - [Van Lennep] Schuld of toekomst? Stringent begrotingsbeleid moet hand in hand met economische hervormingen.
  - Curaçao en Sint Maarten moeten zo spoedig mogelijk komen tot evenwicht. Volgens art. 16 geeft dit de mogelijkheid van lopende inschrijving, waarbij het denkbaar is om inschrijving in 2022 te combineren met evenwicht in 2023.
  - Voor effectiever toezicht zou gereedschapskist van het Cft uitgebreid moeten worden. Ik heb daar in het bijzonder gehad over financieel beheer en schuldquotenorm. Zonder een goed financieel beheer zal er geen sprake kunnen zijn van gezonde houdbare overheidsfinanciën.